

Володимир Бобиль, доцент кафедри «Облік, аудит та інтелектуальна власність» Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна, кандидат економічних наук

РОЗВИТОК АЛЬТЕРНАТИВНОГО БАНКІНГУ В УКРАЇНІ

Фінансова криза 2008–2009 рр. зумовила необхідність дослідження теоретичних і практичних засад подальшого розвитку банківського сектору України.

Цьому питанню присвячені роботи І. Гіленко, О. Кириченко, В. Кочеткова, Л. Примостки, Р. Тиркало, А. Ятченко.

Але, в цих працях, на нашу думку, майже відсутній аналіз формування альтернативних напрямів розвитку вітчизняної банківської системи через створення якісно нових банківських установ.

Отже, метою статті є введення у науковий обіг таких понять альтернативного банкінгу, як «креативний банк» та «тимчасовий ощадний банк».

На думку зарубіжних дослідників, сучасні підприємства функціонують у якісно нових економічних умовах, які отримали загальну назву «креативна економіка». Основними її характеристиками є:

- висока роль нових технологій і відкриттів у різних областях діяльності людини;
- високий ступінь невизначеності;
- великий обсяг уже існуючих знань і гостра необхідність генерації нових¹.

Отже, щоб ефективно функціонувати в умовах «креативної економіки», банки повинні постійно перетворюватися (трансформуватися) шляхом диверсифікації своїх стратегій та бізнес-напрямів. Основним елементом такого «креативного банку» є тимчасова робоча група, що створюється для вирішення певної фінансової проблеми або розробки та впровадження якісно нових продуктів.

Система ризик – менеджменту «креативного» банку є системою реагування на погрози зовнішнього середовища, яка за рахунок зміни внутрішніх можливостей, у тому числі організаційних, і вироблення нових стратегій, забезпечує подальший розвиток банку.

Основною відмінністю «креативної» системи ризик – менеджменту від традиційної є наявність трьох рівнів:

1. На першому рівні аналізуються основні слабкі сигнали появи загрози у внутрішньому або/та зовнішньому середовищі банку. На цьому етапі є можливість завчасно розробити план заходів щодо нейтралізації негативних наслідків зміни чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

¹ «The Creative Economy». Business Week (Special double issue: The 21st century corporation), august 28, 2000. P.1-5.

2. Другий рівень пов'язаний з підготовкою антикризових заходів щодо зниження уразливості банку й підвищенню його гнучкості з метою швидкого реагування вже на рівні чітких сигналів небезпеки.

3. Третій рівень системи ризик-менеджменту пов'язано з використанням надзвичайних заходів у випадках, коли загрози виникають раптово (всупереч минулому досвіду) та коли їх наслідки можуть призвести до банкрутства банку.

Система ризик – менеджменту традиційного банку має два рівні:

1. На першому рівні здійснюється управління ризиками в умовах відносно стабільного зовнішнього середовища.

2. На другому рівні застосовуються антикризові заходи управління ризиками в умовах значної зміни чинників зовнішнього середовища.

Інші відмінності «креативного» банку від традиційного вказані в таблиці 1.

Таблиця 1. - Порівняльна характеристика «креативного» і традиційного банку

«Креативний» банк	Традиційний банк
Головна мета - задоволення потреб суспільства у банківських продуктах і підвищена відповідальність перед ним	Головна мета - максимум прибутки
Віртуальна та фізична присутність на ринку	Фізична присутність на ринку
Пропозиція інноваційних, «гібридних», якісно нових банківських продуктів	Пропозиція стандартних та «модернізованих» банківських продуктів
Основна діяльність - інвестуванні	Основа діяльності - кредитування
Високий рівень інвестиційного ризику	Високий рівень фінансових ризиків (кредитний, ринковий, ліквідності)
Оцінка суті і перспективності проекту інвестування	При виборі проекту надання переваг таким факторам, як забезпеченість майном, наявність депозиту, гарантій
Перевага у фінансуванні об'єктів реального сектору економіки	Перевага у фінансуванні високоприбутковим, але часто ризикованим об'єктам, високий рівень спекулятивних операцій
Ризики розподіляються між банком та клієнтом	Ризики несуть, головним чином, клієнти
Дотримання стандартів соціальної відповідальності	Дотримання вимог національного регулятора
Фасилітаційний характер управління	Директивний характер управління
Проектна структура корпоративного управління	Механістична структура корпоративного управління
Трирівнева система ризик - менеджменту	Дворівнева система ризик - менеджменту
Технологія розробки стратегії розвитку спрямована знизу-вгору (припускає широку участь у формуванні стратегії працівників банку), має багатоваріантний характер	Технологія розробки стратегії розвитку спрямована згори – вниз (передбачає участь тільки топ - менеджерів і певних підрозділів), має одноваріантний характер
Творча та швидка реакція на зміни зовнішнього середовища	Запізнена реакція на зміни зовнішнього середовища

Необхідно зазначити, що деякі інструменти «креативних» банків вже застосовуються ісламськими банками, що діють за законами шаріату. Перш за все,

ісламські банки засновують свою діяльність не на кредитуванні, а на інвестиціях. Замість традиційної сплати відсотків за кредитом, підприємець ділить з банком, а банк з вкладником як прибутки, так і збитки. Така система змушує банки ретельно вибирати, куди вкласти гроші. Ісламські банки значно частіше, ніж традиційні,кладають кошти у реальне виробництво, ігноруючи високоприбуткові, але високоризиковані операції

Ісламські банки звертають виняткову увагу на суть і перспективність проектів, в якікладають кошти, в той час як традиційні банки частіше оцінюють проекти лише за фактором забезпечення займу. Оскільки шариат забороняє спекуляції, ісламські банки більш зацікавлені в фінансуванні реального сектору (таким чином, вони ефективніше стимулюють економіку).

Як свідчить практика, ісламські банки майже не постраждали під час фінансово – банківської кризи. Прибутки ісламських банків спиралися на реальні об'єкти та виробництво, оцінка ризиків виявилася більш адекватною, контроль фінансованих проектів — надійнішим, а кількість «поганих боржників» — нижчим, ніж у традиційних банків. На думку експертів, якби ісламська банківська система була менш інтегрованою в світову, криза могла б їй зовсім не зашкодити².

Як видно з таблиці 1, «креативні» банки намагаються дотримуватися не тільки вимог чинного законодавств, але й стандартів соціальної відповідальності. На перший погляд добровільне дотримання таких стандартів не вигідно банку, але у довгостроковій перспективі в такий спосіб банк покращує свою репутацію, збільшує стійку клієнтську базу, що обертається в остаточному підсумку у покращені кредитоспроможності банку.

На думку В. Іноземцева, для акціонерів «креативних підприємств» (у тому числі і банків) характерне відношення до бізнесу як до свого витвору і, отже, прихильність стратегічним цілям банку виявляється більш стійкої, а взаємодії економічних інтересів не мають такий конфліктний характер, як у традиційному банку³.

До основних економічних інтересів акціонерів та менеджерів - встановлення контролю над банком, дивіденди, високий соціальний статус – додається питання збереження своєї репутації. Відповідальність перед суспільством змушує впроваджувати сучасні інструменти управління банківськими ризиками, відслідковувати потреби споживачів у нових банківських продуктах. Отже, «креативні» банки у першу чергу впроваджують ефективний механізм управління ризиками, що особливо важливо у період значних змін факторів зовнішнього середовища.

У «креативному» банку застосовується фасилітаційне управління. Такий метод управління відрізняється від традиційного тим, що він не має директивного характеру. Якщо при традиційних формах управління топ-менеджер змушує інших

² Бондаренко Л.А. Особливості функціонування ісламського і традиційного банкінгу / Л. А. Бондаренко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Вип. 33.Ч.2. - с.18 - 22

³ Иноземцев В. Цели и структура корпорации как основы ее конкурентоспособности [Электронный ресурс] / В. Иноземцев – Режим доступа: http://www.cfin.ru/management/targets_as_basis.shtml. - Заглавие с экрана

виконувати власні інструкції та розпорядження, то у випадку з фасилітацією він має суміщати у собі ознаки керівника, лідера та учасника процесу вирішення певної проблеми. Як учасник процесу топ-менеджер бере участь у роботі тимчасової робочої група, але не у якості керівника, а у якості одного з членів групи, який не має ніяких привілеїв. Після затвердження рішення групи топ – менеджер несе відповідальність за якісне виконання завдання. Вже у якості керівника він має контрольні функції та право у разі необхідності долучати необхідні фінансові і трудові ресурси.

Отже, фасилітаційне управління дозволяє ефективно організувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати усі заплановані дії із максимальним залученням учасників процесу⁴.

Якщо «креативний» банк стає неплатоспроможним, тоді постає питання формування у якості інструменту антикризового управління на макрорівні «тимчасового ощадного банку»⁵. Головною метою його діяльності є забезпечення погашення зобов'язань за вкладками фізичних осіб (рис. 1).

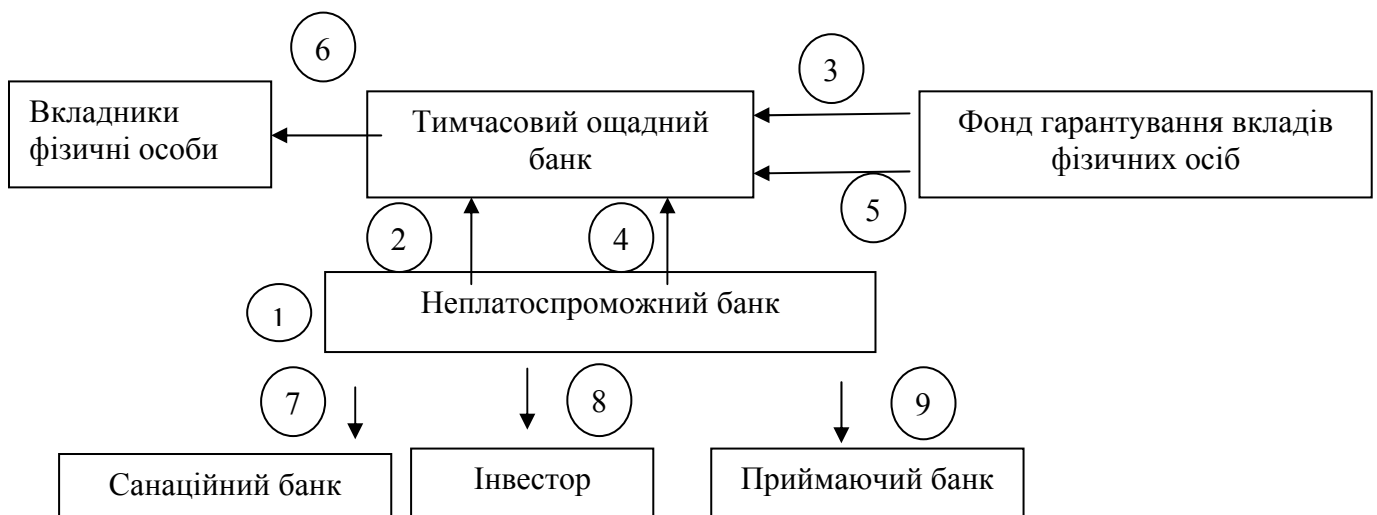

Рис. 1 Механізм виведення неплатоспроможного банку з ринку

1 – переведення Національним банком України «креативного» банку до категорії неплатоспроможного та запровадження тимчасової адміністрації з боку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – Фонд);

2 – переведення до тимчасового ощадного банку зобов'язань за вкладками фізичних осіб, які гарантуються Фондом ;

⁴ Бобиль В.В. «Креативні» банки як продукт альтернативного банкінгу / В. В. Бобиль // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд: збірник матеріалів міжнародної науково – практичної конференції (26-27 квітня). – Донецьк: ГО «СІЕУ», 2013. – С. 88 – 91 (0,2 д.а.).

⁵ Бобиль В.В. Доцільність створення тимчасових ощадних банків в банківському секторі України / В. В. Бобиль // Економіка сьогодні: актуальні питання та інноваційні аспекти: збірник матеріалів міжнародної науково – практичної конференції (26-27 квітня). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2013. - ч.1. – С. 51 – 54 (0,3 д.а.).

3 – переведення з Фонду до тимчасового ощадного банку внесків неплатоспроможного банку, які він робив у якості учасника Фонду;

4 – переведення до тимчасового ощадного банку якісних, високоліквідних активів неплатоспроможного банку з метою погашення різниці між сумою зобов'язань та сумою внесків, отриманих з Фонду;

5 – отримання тимчасовим ощадним банком додаткових коштів з Фонду у випадку, коли якісних (високоліквідних) активів не вистачає для погашення зобов'язань за вкладами фізичних осіб;

6 – тимчасовий ощадний банк виплачує гарантовану суму за вкладами фізичних осіб;

7 - переведення активів і зобов'язань у санаційний банк у випадку прийняття рішення щодо санації неплатоспроможного банку;

8 – продаж неплатоспроможного банку інвестору;

9 - відчуження активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку (банк, який не належить до категорії проблемного або неплатоспроможного).

Як видно з рисунку 1, «тимчасовий ощадний банк» розраховується з вкладниками фізичними – особами за допомогою якісних (високоліквідних) активів неплатоспроможного банку та коштів Фонду.

Інші підходи щодо розрахунків з вкладниками та виведенням неплатоспроможного банку з ринку були запроваджені змінами до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у листопаді 2012 р.⁶

У Законі пропонується у якості одного з інструментів виведення неплатоспроможного банку з ринку використовувати перехідний банк, номінальним власником і управителем акцій якого до дня продажу інвестору є Фонд.

Фонд здійснює продаж перехідного банку інвестору, визначеному за результатами проведення конкурсу (аукціону). Переможцем конкурсу (аукціону) є інвестор, який запропонував найкращу ціну та який взяв на себе зобов'язання здійснити заходи з приведення діяльності перехідного банку у відповідність із вимогами банківського законодавства України або здійснити приєднання (злиття) перехідного банку до існуючого платоспроможного банку.

Основні відмінності між тимчасовим ощадним та перехідним банком вказані у таблиці 2.

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика тимчасового ощадного та перехідного банків

Ознака	Тимчасовий ощадний банк	Перехідний банк
Визначення поняття	Банк, який створено з метою управління частиною якісних, високоліквідних активів неплатоспроможного банку та прийняття його зобов'язань за вкладами фізичних осіб, що	Банк, який створено у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку

⁶ Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>. - Назва з екрану.

	гарантуються Фондом	
Мета створення	Погашення зобов'язань за вкладками фізичних осіб, що гарантуються Фондом	Продаж інвестору активів і зобов'язань неплатоспроможного банку
Передумови створення	У випадку переведення проблемного банку до категорії неплатоспроможного	У випадку отримання письмового зобов'язання інвестора щодо придбання перехідного банку.
Активи	Внески неплатоспроможного банку, які він робив у якості учасника Фонду, та частина якісних, високоліквідних активів, що мають покрити різницю між сумою зобов'язань та сумою внесків, отриманих з Фонду	Всі або визначена відповідно до плану врегулювання частина активів неплатоспроможного банку
Зобов'язання	Зобов'язання за вкладками фізичних осіб, що гарантуються Фондом	Всі або визначена відповідно до плану врегулювання частина зобов'язань неплатоспроможного банку
Термін функціонування	Три роки	Три місяці

Основна відмінність між тимчасовим ощадним та перехідним банком полягає в тому, що переведення зобов'язань за вкладками фізичних осіб і тільки необхідної частки якісних активів у тимчасовий ощадний банк надають потенційну можливість неплатоспроможному банку покращити свій фінансовий стан. У випадку, коли частка залишених якісних активів не призвела до відновлення платоспроможності, банк має досить часу для пошуку найбільш привабливих варіантів виведення з ринку.

Формування перехідного банку автоматично означає ліквідацію неплатоспроможного банку (Фонд подає НБУ пропозицію про ліквідацію неплатоспроможного банку не пізніше дня, наступного за днем передачі активів та зобов'язань перехідному банку). При цьому існує висока ймовірність зловживань під час визначення частки та якості активів і зобов'язань, які повинні бути переведені від неплатоспроможного банку до перехідного. Отже, є високий ризик того, що перехідні банки можуть стати ефективними рейдерськими інструментами: вони можуть бути сформовані під певного інвестора, що має намір отримати в основному тільки якісні активи неплатоспроможного банку.

Висновок. . В сучасних умовах глобалізації світового господарства та високого ступеню невизначеності чинників зовнішнього середовища змінюється сама парадигма банківської діяльності, формуються певні економічні умови для еволюції традиційних банків у «креативні», головною метою яких є задоволення потреб суспільства у банківських продуктах і підвищена відповідальність перед ним. Висока здібність до процес саморозвитку, оновлення через трансформацію стратегій розвитку та бізнес-напрямків, трирівнева система ризик – менеджменту та проектна структура корпоративного управління дозволяє таким банком швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Крім «креативних» банків, поява «тимчасових ощадних банків» надає потенційну можливість неплатоспроможному банку покращити свій фінансовий стан через механізм переведення до «тимчасового ощадного банку» зобов'язань за вкладками фізичних осіб і тільки необхідної частки якісних активів для їх покриття. У випадку, коли частка залишених якісних активів та відсутність зобов'язань за вкладками фізичних осіб не призвело до відновлення

платоспроможності, банк має досить часу для пошуку найбільш привабливих варіантів виведення з ринку.